

Русенският комитет 10 години по-късно

Тодор ТОКИН

На 12 февруари 1988 г., петък, във в. „Народна култура“ се появява писмо-призив на Съюза на българските художници до творческите съюзи. То е под заглавие „Вик за Русе!“ и е по повод станалите нетърпими вече обзавания на крайдунавския ни град от химическите заводи край Гюргево - на отсрещния румънски бряг. Цяла година оплакванията на русенци остават без отговор от официалните власти. По-малко от месец по-късно след възванието, на 8 март 1988 г., в 16.30 ч в Дома на киното в София е организирана проекцията на документалния филм на режисьора Юрий Жиров „Дишай“, посветен на трагедията на русенци. Повече от 500 души, между които видни български интелектуалци, създават Обществен комитет за екологична защита на Русе.

Писмото-призив „Вик за Русе!“ е дадено на главния редактор на „Народна култура“ Стефан Продев от Светлин Русев. До четвъртък, 11 февруари, когато е последният възможен график за отпечатването на вестника, Продев държи възванието в джоба си, си спомня тогавашният зам. гл. редактор Димитър Шумналиев. Продев поръчал да му намерят снимка на момиченце с тъжно изражение, но никой не е знаел какъв текст ще има под нея. Някъде по обед главният редактор дал текста на писмото-призив за набор.

„Ефектът от публикацията в петък бе гръмотевичен, телефоните звъняха

Факсимиле от стр. 3 на в. „Народна култура“, 12 февруари 1988 г.

непрекъснато. Дойдоха почти всички приятели на вестника, които идваха при Продев като в храм на дисидента - Желю Желев, Блага Димитрова, Радой Ралин, Мишо Неделчев, Леа Коев, Георги Данаилов, Георги Мишев“, казва Димитър Шумналиев. Всички тези приятели на вестника понякога губели часове, за да имат възможността да поговорят на четири очи със Стефан Про-

дев. Той не отишъл на събирането в Дома на киното, но освободил по-рано хората от „Народна култура“, за да присъстват. „И досега си мисля, че ако Продев бе се появил, щеше да бъде избран за председател на комитета“, категоричен е г-н Шумналиев. За председател на Обществения комитет за екологична защита на Русе е избран писателят Георги Мишев.✧

18 ноември 1989 г. Желю Желев и Петко Симеонов на първия свободен митинг след падането на Живков. Снимка Архив „Труд“

Желю Желев: Някои компрометират всичко, направено преди тях от други

Това беше първата голяма неформална организация. Тя не бе още чисто политическа, защото обществото още не беше готово за такива действия. Но исканията си бяха чисто политически - беше една критика към режима, на неговото бездушие и незаинтересованост от това, което става в страната. И още нещо - масовият характер. Друго нещо е, когато няколко хиляди души се легитимират като противници на режима. Русенският комитет предизвика истинско сът-

ресение поради това, че в ръководството му влязоха много уважавани интелектуалци, хора, които режимът не можеше да елиминира. Още същата вечер се записаха около 400 души, дни след това станаха няколко хиляди. Това уплаши властите и репресивните мерки на политбюро и Държавна сигурност последваха още на другия ден - най-напред срещу ръководството. В него влязоха хора като Соня Бакиш, съпругата на Станко Тодоров, Светлин Русев, Нешка Робева, Георги Ми-

шев. Това уплаши управляващите. За мен лансирането на идеята, че това е било мероприятие на КГБ, е познатият стремеж на определени среди в България, които искат да компрометират всичко, направено от други хора преди тях. Тези хора намерено бяха много пасивни и си бяха намерили, общо взето, мястото в диплите на старата комунистическа система. Те смятаха, че вечно ще бъде така, и никъде не са участвали.✧

Светлин Русев: Носех вината за нашето равнодушие

Поканен бях в Русе от младите местни художници, които бяха открили малка изложба, посветена на замърсяването на града им. Изложбата беше интересна, но това, което беше написано в книгата за впечатление, беше потресаващо. Няколко дни след това, преди УС на Съюза на художниците, помолих тогавашния председател Христо Нейков да ми даде думата за нещо, което искам да съобща.

В няколко страници бях се опитал да опиша трагедията на русенци. Цитирах някои от писмата, които имах, стараех се да бъда максимално точен за това, което видях и което носех в себе си като болка и вина за нашето равнодушие. Предлагам нашият съюз да се обърне с призив към всички творчески и национални съюзи и обединения за подкрепа и

спасение на град Русе. Допусках, че ще бъда подкрепен, но не допусках, че толкова бурно и спонтанно ще реагира целият Управителен съвет.

Още на следващия ден представих на Христо Нейков призива заедно с придружително писмо до всички творчески съюзи и вестници.

Същия ден с призива за спасение на Русе бях при главния редактор на в. „Народна култура“ - Стефан Продев. След кратко колебание какво да се прави, и едно формално обявяване на Стоян Михайлов (и двамата знаехме, че сутринта беше заминал за чужбина) Продев пое отговорността за публикуване на призива като „Вик за Русе!“.

Позволявам си да цитирам част от изказването на тогавашния член на политбюро Чудомир Александров на събрание за последните от приетия призив.

... Какво стана? Вашият призив тръгна и стана оправдание за акции, координирани акции с участието на русенци, на творци от

телевизията, от други институти, научни работници и т. н., и т. н., Института по философия на БАН, Студио „Екран“ на българската телевизия. Едни провеждат професии, други провеждат открити събрания, но не гостуват взаимно. Значи в телевизията идват русенци, идват философи, при философите отиват други научни сфери, отиват от телевизията.

И вълната тръгна. И на всяко по-нататъшно събрание - нажежаване на страстите: „Вижте призива на художниците, това е страшно, това е чудовищно!“ И започват. В Студио „Екран“, Президент на Социалистическа република Румъния е един завършен престъпник! „Българското правителство трябва да отговаря за престъпленията си пред българския народ!“

По ирония на съдбата на един и същ пленум ЦК на БКП бях освободен от ЦК и аз, и Чудомир Александров.✧

Георги Мишев: До обед се записвах, следобед се отписвах

Сигурно е вярно твърдението на някои хора днес, че КГБ има пръст в създаването на комитета. Не може да няма участие, както сигурно продължава да има и днес. Много преди създаването на русенския комитет аз ходих при тогавашния министър-председател Георги Атанасов да поискам да напиша във в. „Труд“ за проблемите на Русе. Срещах се и с местни шефове. Отговорът бе - това е междудържавен въпрос, а не писателски.

На събирането в Дома на киното на 8 март 1988 г. няколко души, на които вярвах тогава, вярвам и сега, ме предложиха за председател на комитета. Желю Желев и кинодокументалистът Никола Ковачев дойдоха в Панчарево

да ме кандърдисват, та ако ме предложат - да не се откажа. Съзнавахме, разбира се, че събирането е политически акт, защото се искаше политическо решение на проблема. Но нямахме чувството, че се създава опозиция. Около Дома на киното имаше 10-12 джипа, имало е вариант цялото събрание да бъде прибрано на топло.

Филмът „Дишай“ наелектризира и дори екзалтира присъстващите. До такава степен, че дори и половината да са били ченгета, и те ръкопляскаха. В комитета се записаха накъде към 450 души. Продължаваха да се записват на другия ден до обед, а следобед някои вече звъняха по телефоните, за да се отписват. Защото Държавна сигурност започна да ни привиква един по един. Мен ме държаха двама души на разпит 4-5 часа. Единият от тях бе Цветко Цветков (тогава се представи като Маринов), който при Жан Виденов бе

секретар на МВР. Искано да разберат същото, което турският съд е искал да разбере от Левски - за мрежата на комитета. Такава, разбира се, нямаше. Мога само да съжалявам, че след това някои от участниците не показаха характер. Например Стефан Гайтанджиев, който водеше събирането като истински диктор, вече втори мандат е депутат от ПГДЛ.

Опиташ се да регистрирам комитета. Съдът (няма да ви казвам имената), защото още е действал, се изплати 5-6 пъти. Обясни ми, че е свързан с Русе, бил май русенски зет. „Разбирам проблемите ми каза, обаче се получи нещо като „да, ама не“.

На първата година се събрахме в Дома на киното, но салона бе наполовина празен. Това се роди приказката, че на 8 март 1988 г. 1/2 от присъстващите са били ченгета.✧

Кои станаха политици

✓ Желю Желев - създател на СДС, президент на България (1990-1997 г.)	във ВНС, депутат от ПГДЛ в 37-ото НС	СДС във ВНС, лидер на Българска партия либерали
✓ Стефан Тафров - дипломат, зам.-министър на МВНР, посланик	✓ Стефан Гайтанджиев - депутат от СДС във ВНС, депутат от ПГДЛ в 37-ото и 38-ото НС	✓ Христо Смоленов - депутат от БББ в 38-ото НС, сега - независим
✓ Йордан Василев - депутат от СДС във ВНС и 36-ото НС	✓ Валентин Вацев - член на ИБ на ВС на БСП	✓ Чавдар Кюранов - депутат от БСП във ВНС (където бе кандидат-президент), в 36-ото и 37-ото НС
✓ Блага Димитрова - депутат от СДС, вицепрезидент на България (1992-1993 г.)	✓ Юрий Борисов , депутат от БСП във ВНС, 36-ото и 37-ото НС, член на ВС на БСП	✓ Ивайло Трифонов - началник на кабинета на д-р Желев, посланик в Белград.✧
✓ Георги Аврамов - депутат от СДС	✓ Петко Симеонов - депутат от	

Около Русенския комитет дремат неразкрити много тайни. Мяркат се интересите на мощни спецслужби, като иранското разузнаване и всемогъщия МОСАД, а ключът е в сложните иригации при неизяснени до днес обстоятелства ОКЕЗР променя съдбата на Живков. Срусенската заверша са свързани по странни схеми старите нови величия - политбюровците Милко Балева, Стоян Михайлов, топадокът Рени Цанова, вкорителят на Висшия съдебен съвет Румен Николов и бизнесмедийният бос Андрей Райчев.✧

За всичко това четете следващата седмица